

การปฏิบัติของผู้หญิงปกากะญอกับการเรียกร้องสิทธิชุมชน: กรณีศึกษากองบ้านสบลาน ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

ปาลินดา รัมมิงควงศ์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Practices of Pga K'nyau Women and Advocating for Community Rights: A Case Study of Soblan Village, Samoeng Tai Sub-district, Samoeng District, Chiang Mai Province

Palinda Ramingwong

Faculty of Humanities and Social Sciences, Chiang Mai Rajabhat University

Corresponding author e-mail: palinda_ram@cmru.ac.th

บทคัดย่อ

มีงานศึกษาเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิในการจัดการทรัพยากรของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอเป็นจำนวนมาก แต่มีงานไม่มากนักที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงปกากะญอในกระบวนการเคลื่อนไหว งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาการปฏิบัติของผู้หญิงปกากะญอบ้านสบลานที่แสดงถึงความสำคัญของการได้รับสิทธิชุมชน (2) ศึกษาทุนประเภทต่าง ๆ ที่ผู้หญิงปกากะญอบ้านสบลานนำมาใช้เพื่อเรียกร้องสิทธิชุมชน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบสตรีนิยม ดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลจำนวน 10 คน ผลการศึกษาพบว่า ผู้หญิงปกากะญอบ้านสบลานไม่ได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อขับเคลื่อนการเรียกร้องสิทธิ ส่วนใหญ่เป็นการปฏิบัติในระดับชีวิตประจำวันที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติภายในบริเวณชุมชนเพื่อยังชีพ การทำไร่หมุนเวียน การทอผ้า และการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับลูกหลาน รวมถึงมีการปฏิบัติในพื้นที่สาธารณะด้วยการเข้าร่วมการชุมนุมต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องสิทธิชุมชนและการไปช่วยเจ้าหน้าที่รัฐทำแนวกันไฟ เมื่อใช้แนวคิดของปีแอร์ บูร์ดิเยอ มาวิเคราะห์พบว่า การปฏิบัติของพวกเขาสงัดฮาบิทัส (Habitus) ของความเป็นผู้หญิงปกากะญอ สนามหรือพื้นที่ที่พวกเขาต้องเข้าร่วมเพื่อช่วงชิงสิทธิชุมชน และทุนประเภทต่าง ๆ ที่พวกเขามี ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาการทำไร่หมุนเวียน ทุนทางสังคมในรูปแบบเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชน และทุนทางสัญลักษณ์ในรูปแบบของการนำเสนอภาพลักษณ์การเป็นผู้ดูแลป่าของชาวปกากะญอ เพื่อให้สังคมเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงความจำเป็นที่ชาวบ้านต้องมีสิทธิในการอยู่อาศัยและดูแลทรัพยากรในชุมชนด้วยตนเอง

คำสำคัญ: ผู้หญิงปกากะญอ, การปฏิบัติ, ทุน, สิทธิชุมชน, บ้านสบลาน

Abstract

Several studies have been carried out on Pga K'nyau Ethnic resource management claims. However, few have focused on the role of Pga K'nyau women in the process of movement. The objectives of this research were (1) to study the practices of Pga K'nyau women in Soplan village that showed the importance of obtaining community rights, and (2) to study the different types of capital used by Pga K'nyau women in Soplan village to claim community rights. This research used a feminism qualitative research approach to study by employing documentary research method, in-depth interviews, and focus group discussions with 10 informants. The study found that Pga K'nyau women in Soplan village did not form a group to drive their rights. Mostly, it involved a practice at the daily level concerning the use and preservation of natural resources within the community for subsistence, conducting rotational cultivation, weaving, and transferring knowledge to children, including practice in public areas by participating in various rallies to claim community rights and helping government officials build fire breaks. When employing Pierre Bourdieu's concept for analysis, it was found that their practices reflected the Habitus of Pga K'nyau femininity, field or arena, where they must join to compete for community rights and the different types of capital they possess including cultural capital in the form of a way of life and rotational cultivation wisdom. Thus, social capital in the form of a network of social relationships, both within and outside the community, along with symbolic capital in the form of presenting the image of the forest steward of the Pga K'nyau people to society, help make society understand and realize the need for villagers to have the right to live and take care of the resources in the community by themselves.

Keywords: Pga K'nyau women, Practices, Capitals, Community right, Sob Lan Village

บทนำ

ชุมชนบ้านสะเมิงใต้ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วยบ้านสบลาน บ้านแม่ลานคำ บ้านห้วยเหี้ยะ บ้านห้วยหญ้าไทร บ้านใหม่ บ้านอุโก้น บ้านป่าคานอก และบ้านป่าคาโน ทั้ง 8 หย่อมบ้าน เป็นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอหรือกะเหรี่ยง มีประชากร 1,201 คน 293 หลังคาเรือน ชุมชนแห่งนี้มีอายุกว่า 150 ปี ทั้ง 8 ชุมชนได้ร่วมกันดูแลรักษาพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน รวมทั้งพื้นที่จิตวิญญาณทั้งสิ้น 70,627 ไร่ โดยรัฐได้ประกาศว่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2516 ทั้งที่ชาวบ้านอยู่ในพื้นที่นี้มาก่อน ชุมชนบ้านสะเมิงใต้ในอดีตดำรงชีพด้วยการทำไร่หมุนเวียนและนาข้าว ไร่หมุนเวียนเป็นวิถีเกษตรหลักของคนในชุมชน ไร่หมุนเวียนเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารที่สำคัญของคนในชุมชนตลอดทั้งปี หลังฤดูเก็บเกี่ยวในพื้นที่ไร่หมุนเวียน ชุมชนจะพักหน้าดินไว้ประมาณ 7-10 ปี เพื่อให้ธาตุอาหารในดินฟื้นตัวคืนความอุดมสมบูรณ์สู่ผืนดินดั้งเดิม แต่ปัจจุบันเริ่มมีการลดรอบไร่หมุนเวียนลงเพราะนโยบายป่าไม้ของรัฐที่ไม่เข้าใจวิถีการทำไร่หมุนเวียน โดยรัฐมีฐานคิดว่าไร่เหล่านี้คือป่า ดังนั้น เมื่อชาวปกากะญอแผ้วถางพื้นที่ไร่เหล่านี้เพื่อปลูกข้าวไร่ รัฐจึงคิดว่าเป็นการทำลายป่า (Center for Ethnic Studies and Development, 2019)

ในปี พ.ศ. 2557 ที่มีการรัฐประหารและตั้งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือรัฐบาล คสช. ซึ่งได้จัดทำแผนแม่บทป่าไม้ และมีนโยบายการทวงคืนผืนป่าเกิดขึ้น ทำให้ตัวเลขการกำหนดพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศ อัตราร้อยละ 40 กลับมาอีกครั้ง มีการจัดเจ้าหน้าที่ป่าไม้ลงพื้นที่ในชุมชนเพื่อขับไล่ชาวบ้านออกจากป่า ทำให้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ถึง พ.ศ. 2565 มีคดีความที่เกี่ยวข้องกับการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่ของกรมป่าไม้และกรมอุทยานฯ รวมกันอย่างน้อย 34,692 คดี (People Movement Thailand; P-Move, 2022) ในปี พ.ศ. 2559 ชาวบ้านในตำบลสะเมิงได้ร่วมกับกลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายภาคประชาชนองค์กรพัฒนาเอกชนและสถาบันการศึกษา ในนามของขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (P-Move) เคลื่อนขบวนเดินก้าวแลกเพื่อหยุดนโยบายทวงคืนผืนป่า และในปี พ.ศ. 2562 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติฉบับใหม่ ซึ่งหากพิจารณาแบบผิวเผินจะพบว่า พ.ร.บ. ฉบับนี้ เปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้ แต่การใช้ประโยชน์นี้ขึ้นกับการสำรวจของกรมอุทยานฯ เช่น การเข้าไปหาของป่าหรือใช้ประโยชน์ในพื้นที่อุทยานจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่ออยู่ในโครงการอนุรักษ์ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนในอุทยานแห่งชาติ และต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่ารวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งความไม่ชัดเจนของแนวทางในการสำรวจของเจ้าหน้าที่ ประกอบกับการเพิ่มโทษหากมีผู้ฝ่าฝืนข้อกฎหมายยังคงเป็นคำถามที่ชาวบ้านกังวลใจ (Northern Peasant Federation, 2019)

จากปัญหาข้อพิพาทเรื่องสิทธิที่ทำกินและที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดั้งเดิม และยังคงเผชิญกับความไม่แน่นอนในชีวิต อันเป็นผลมาจากนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของภาครัฐ ส่งผลให้ชาวบ้านของหมู่บ้านสบลาน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการประกาศเป็นเขตพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษแบบขยายผล ในปี พ.ศ. 2559 ตามมติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม พ.ศ. 2553 เนื่องจากบ้านสบลานเป็นหมู่บ้านที่มีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรม ทั้งด้านการทำไร่หมุนเวียน การดำรงรักษาความเชื่อ ภูมิปัญญาต่าง ๆ จากบรรพบุรุษ ได้ออกมาดำเนินการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องแหล่งที่อยู่อาศัยและที่ทำกินด้วยการพยายามนำเสนอปัญหาความวิตกกังวล ความเดือดร้อนจากนโยบายของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน และพยายามสร้างตัวตนในแง่ของการเป็นผู้ดูแลรักษาป่าและผู้มีความสามารถในการอยู่ร่วมกับป่าด้วย ซึ่งภาพการเคลื่อนไหวของชาวบ้านสบลานที่ดำเนินการร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่สาธาณณะนั้น มักมีการดำเนินการผ่านตัวแทนของชุมชนเพศชาย แต่ในความเป็นจริงแล้วปฏิบัติการต่อสู้เรียกร้องสิทธิชุมชนของชาวบ้านนั้นมีหลายระดับและหลายรูปแบบ การนำเสนอองค์ความรู้ของชาวปกากะญอในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามวิถีแห่งความยั่งยืนสามารถจัดอยู่ในรูปแบบหนึ่งของการเคลื่อนไหวของพวกเขา ซึ่งทั้งหญิงและชายปกากะญอต่างก็มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนร่วมกัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าที่ผ่านมามบทบาทของผู้หญิงปกากะญอในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของชุมชนแทบไม่ได้ถูกนำเสนอในพื้นที่สาธาณณะอย่างชัดเจนมากเท่าผู้ชาย แต่ในระดับชุมชนนั้น บทบาทของผู้หญิงในหมู่บ้านสบลานได้รับการยอมรับจากผู้นำชุมชนดังที่ได้มีการยกประเด็นนี้ขึ้นมาพูดในเวทีเสวนาในสถาบันอุดมศึกษาแห่งหนึ่งว่า ผู้หญิงในชุมชนมีส่วนสำคัญทั้งในการดำรงรักษาวิถีการทำไร่หมุนเวียนของคนปกากะญอจนสามารถประกาศเป็นเขตพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ และมีบทบาทในการสนับสนุนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของชุมชน ดังนั้น ถ้าหากว่าสิทธิชุมชนเป็นเรื่องของทุกคนในชุมชน การนำเสนอประสบการณ์ของผู้หญิงหรือให้คุณค่ากับชาวบ้านผู้หญิงซึ่งเป็นประชากรครึ่งหนึ่งของชุมชนที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติเพื่อดำรงรักษาวิถีชีวิตและร่วมในการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิชุมชนนั้นจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ งานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการศึกษาการปฏิบัติของผู้หญิงปกากะญอบ้านสบลานที่แสดงถึงการเรียกร้องสิทธิชุมชน ด้วยการใช่วิธีการวิจัยแบบสตรีนิยม (Feminism Research

Method) เพื่อนำเสนอเรื่องเล่า ประสบการณ์ ความคิดเห็นของผู้หญิงปกากะญอจากชุมชนแห่งนี้ เพื่อเป็นช่องทางหนึ่งที่น่าไปสู่การขยายความเข้าใจและการยอมรับที่มากขึ้นของสาธารณชนเกี่ยวกับความจำเป็นที่ชุมชนปกากะญอควรจะต้องได้รับสิทธิในการดูแลและจัดการทรัพยากรของชุมชนด้วยตนเองผ่านเสียงของผู้หญิง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติ (Practices) ของผู้หญิงปกากะญอบ้านสบลานที่แสดงถึงความสำคัญของการได้รับสิทธิชุมชน
2. เพื่อศึกษาทุนประเภทต่าง ๆ ที่ผู้หญิงปกากะญอบ้านสบลานนำมาใช้ในการเรียกร้องสิทธิชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบสตรีนิยม (Feminism Research Method) ที่พยายามทำความเข้าใจประสบการณ์ของผู้หญิง (Women's Experience) และมองว่าประสบการณ์ของผู้หญิงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ วัฒนธรรมที่มีการลดคุณค่าและทำให้เสียงของผู้หญิงไม่ถูกได้ยินนั้นจะส่งผลให้เราทำความเข้าใจโลกที่อยู่รอบตัวได้เพียงบางส่วนเท่านั้น และยังเป็นโลกที่มีลักษณะบิดเบี้ยวอีกด้วย (Harding, 1987) ในการทำวิจัยแบบสตรีนิยม คือการมุ่งสร้างความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงที่มีจากผู้รู้ที่เป็นผู้หญิง เพื่อจุดมุ่งหมายสำคัญคือการปลดปล่อยผู้หญิงจากการกดขี่และความไม่เท่าเทียมที่เกิดจากระบบปิตาธิปไตย (Tavisith, 2006) โดยผู้วิจัยตระหนักดีว่าเรื่องเล่าของผู้ให้ข้อมูลทุกคนนั้นคือสิ่งที่พวกเขาได้รับการปลูกฝังเรียนรู้ ถูกสอนมาตลอดชีวิต และพวกเขาสามารถนำมาใช้ในรูปแบบของการปฏิบัติของผู้หญิงปกากะญอในระดับชีวิตประจำวันและในสนาม (Field) ของการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้วิจัยที่จะต้องตีความหมายของการปฏิบัติต่าง ๆ และนำเสนอให้อยู่ในรูปของเสียงของผู้หญิงที่ต้องการเรียกร้องสิทธิชุมชน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรายละเอียดในการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

บ้านสบลานมีประชากรทั้งสิ้น 108 คน เป็นเพศหญิง 43 คน เพศชาย 65 คน 28 หลังคาเรือน งานวิจัยนี้มีวิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลจากผู้หญิงในหมู่บ้านสบลานจำนวน 10 คน โดยเลือกจากเกณฑ์คือทุกคนต้องมีความรู้และประสบการณ์ที่สามารถให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ โดยกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยนี้ได้แก่ ภรรยาของผู้นำชุมชน แม่ครูภูมิปัญญา ผู้อาวุโส ตัวแทนชาวบ้านหญิง และเยาวชนหญิงในหมู่บ้าน ผู้วิจัยมีการปกปิดตัวตนของผู้ให้ข้อมูลด้วยการใช้รหัสประจำตัวแทนการระบุชื่อจริงของพวกเธอ กลุ่มตัวอย่างสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงวัย คือ กลุ่มสตรีวัยรุ่น กลุ่มวัยกลางคน และกลุ่มวัยชรา ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดรหัสประจำตัวของกลุ่มตัวอย่างแต่ละคนเพื่อมิให้กลุ่มตัวอย่างต้องเปิดเผยตัวตน โดยมีรหัส ดังนี้

P01 – สตรีวัย 33 ปี สถานภาพ สมรส อาชีพเกษตรกร อาศัยอยู่ที่นี้มาแล้ว 13 ปี

P02 – สตรีวัย 64 ปี สถานภาพ สมรส อาชีพแม่บ้าน อาศัยอยู่ที่นี้ตั้งแต่เกิด

P03 – สตรีวัย 62 ปี สถานภาพ สมรส อาชีพเกษตรกร อาศัยอยู่ที่นี้มาแล้ว 35 ปี

P04 – สตรีวัย 68 ปี สถานภาพ สมรส อาชีพเกษตรกร อาศัยอยู่ที่นี้ตั้งแต่เกิด

- P05 – สตรีวัย 15 ปี สถานภาพ โสด อาชีพนักเรียน อาศัยอยู่ที่นี้ตั้งแต่เกิด
- P06 – สตรีวัย 15 ปี สถานภาพ โสด อาชีพนักเรียน อาศัยอยู่ที่นี้ตั้งแต่เกิด
- P07 – สตรีวัย 40 ปี สถานภาพ สมรส อาชีพเกษตรกร อาศัยอยู่ที่นี้มาแล้ว 30 ปี
- P08 – สตรีวัย 58 ปี สถานภาพ หม้าย (สามีเสียชีวิต) อาชีพเกษตรกร อาศัยอยู่ที่นี้ตั้งแต่เกิด
- P09 – สตรีวัย 16 ปี สถานภาพ โสด อาชีพนักเรียน อาศัยอยู่ที่นี้ตั้งแต่เกิด
- P10 – สตรีวัย 68 ปี สถานภาพ หม้าย (สามีเสียชีวิต) อาชีพเกษตรกร อาศัยอยู่ที่นี้ตั้งแต่เกิด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยเป็นวิธีการในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล โดยเครื่องมือ คือ แบบคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งเป็นคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) ที่สามารถเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนคำถามได้ตามสถานการณ์และบริบท และแบบคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มย่อย โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจประเมินคุณภาพและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์วิจัยของคำถามในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research)

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา บทความ วารสารวิชาการ สืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต (Internet) และงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview)

ผู้วิจัยได้กำหนดวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์โดยใช้วิธีจัดบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยมีผู้ช่วยในการเป็นล่ามแปลภาษาไทยเป็นปกากะญอ และปกากะญอเป็นไทย สำหรับผู้ให้ข้อมูลที่อาจจะไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ดีนัก ซึ่งส่วนใหญ่คือกลุ่มผู้สูงอายุ และผู้วิจัยเป็นผู้จัดบันทึกคำสัมภาษณ์เป็นภาษาไทยด้วยตนเอง โดยประเด็นในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก คือ ทุนประเภทต่าง ๆ ที่พวกเขานำมาใช้ในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้หญิงปกากะญอผ่านวิธีการดำเนินชีวิตและองค์ความรู้ของผู้หญิงปกากะญอในด้านต่าง ๆ รวมถึงการแบ่งบทบาทตามเพศสภาพ (Gender Division of Labour) และนำมาวิเคราะห์พร้อมทั้งแยกแยะจับประเด็น เพื่อนำข้อมูลมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

3) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยนัดหมายกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อดำเนินการสนทนากลุ่มย่อยในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ มุมมองเกี่ยวกับสิทธิชุมชน ความรู้สึกของผู้หญิงปกากะญอเกี่ยวกับกรณีความขัดแย้งต่อภาครัฐ และบทบาทของพวกเธอที่แสดงถึงการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิชุมชน และนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มย่อยมาเรียบเรียง วิเคราะห์ตามประเด็นเพื่อนำข้อมูลมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา โดยมีผู้ช่วยเป็นล่ามแปลภาษาไทยเป็นปกากะญอและปกากะญอเป็นไทย และผู้วิจัยเป็นผู้จัดบันทึกด้วยตนเอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้วยข้อมูล (Data Triangulate) ด้วยการพิสูจน์ความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มาจากบุคคลที่แตกต่างกัน ในเวลาที่ต่างกัน ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนกันหรือไม่ เครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูล ได้แก่ แนวคำถามซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดไว้ เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนามได้เพียงพอต่อการศึกษาตามวัตถุประสงค์แล้ว ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น โดยนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบตามเค้าโครงเรื่องแล้วสรุปออกมา เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป หลังจากนั้นมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์โดยการสัมภาษณ์ซ้ำในบางประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้น และทำการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด โดยนำกรอบแนวคิดเรื่องผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม แนวคิดเรื่องการปฏิบัติและทุนของบุรุษิเยอ และแนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนมาใช้ในการวิเคราะห์

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยมี 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) การปฏิบัติของผู้หญิงปกากะญอที่แสดงถึงความสำคัญของสิทธิชุมชน และ (2) ทุนประเภทต่าง ๆ ที่ผู้หญิงปกากะญอบ้านสบลานนำมาใช้ในการเรียกร้องสิทธิชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การปฏิบัติของผู้หญิงปกากะญอที่แสดงถึงความสำคัญของสิทธิชุมชน

การปฏิบัติของผู้หญิงปกากะญอบ้านสบลาน ส่วนใหญ่เป็นปฏิบัติการเคลื่อนไหวในระดับชีวิตประจำวัน (Everyday Life's Practices) โดยเป็นการปฏิบัติในพื้นที่ส่วนตัว ได้แก่ ในครัวเรือนและภายในชุมชน ในรูปแบบของการทำกิจกรรมประจำวันที่มีความเกี่ยวพันกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติรอบชุมชน และการปฏิบัติในพื้นที่สาธารณะ คือเวลาที่มีกิจกรรมการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ร่วมกับภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชน ซึ่งการปฏิบัติในชีวิตประจำวันสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ที่มีต่อชีวิตของพวกเธอและครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการหาฟืนมาประกอบอาหาร การหาวัตถุดิบมาทำอาหารจากในป่า การหาปลาเล็กปลาน้อยจากในห้วย เป็นต้น โดยผู้หญิงปกากะญอในแต่ละช่วงวัยจะมีกิจกรรมประจำวันที่เกี่ยวข้องกับการดูแลปากท้องของสมาชิกในครอบครัวและสัตว์เลี้ยงที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าเป็นเด็กสาวก็ต้องช่วยแม่หุงหาอาหาร ถ้าเป็นวัยผู้ใหญ่ก็จะรับผิดชอบทั้งการหาฟืนมาใช้สำหรับทำกับข้าว รวมถึงไปหาวัตถุดิบสำหรับทำอาหารจากในป่าหรือในห้วย ตักน้ำ รวมถึงรับผิดชอบการทำงานในไร่นาด้วย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการทำงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าทั้งสิ้น

“ตื่นมาตอนเช้าก็ทำอาหารให้ลูก วัตถุดิบก็หามาจากในป่า อย่างหน่อไม้ เห็ด หรือผัก ฟืน เราก็ได้จากในป่า ส่วนกลางวันเราก็ไปตักน้ำจากบ่อ ทำงานบ้าน ซักผ้า ตากผ้า เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู หาปู หาปลาในห้วยแม่ลานเงิน ตอนเย็นเราก็ทำกับข้าวให้ลูก ให้ผัว แล้วก็ต้มข้าวให้หมู”

(P01, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

“แม่จะตื่นนอนแต่เช้า ตื่นมากก็หุงข้าว ให้อาหารหมู ไก่ ใช้ผักที่หามาจากในป่า ไปหาพื้น ทำกับข้าว แล้วก็ไปทำอะไร ไม่ก็ไปเลี้ยงควาย แม่มีอยู่ 10 กว่าตัวนี่แหละ ไปเลี้ยงในป่า กลับมาตอนเย็นก็ทำกับข้าว แล้วก็ไปตักน้ำบ่อ”

(P02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

“หนูตื่นมาตอนเช้าก็จะทำงานบ้าน กวาดบ้าน ทำอาหาร แล้วก็ไปโรงเรียน ส่วนวันเสาร์อาทิตย์ก็จะไปช่วย พ่อแม่ทำงานในไร่ ถอนหญ้า ดายหญ้า เก็บผลผลิตอะไรแบบนี้ค่ะ”

(P05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มกราคม 2565)

นอกจากการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านี้เพื่อดำรงชีพแล้ว พวกเธอยังมีการทำกิจกรรมที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของผู้หญิงปกากะญอ เช่น การทอผ้า ซึ่งทอจากฝ้ายที่ย้อมจากสีธรรมชาติ โดยวัตถุดิบที่นำมาย้อมสีฝ้ายนั้นก็ได้อาจมาจากป่ารอบหมู่บ้านเช่นกัน

“แต่ละวันแม่ก็จะหุงข้าว ทำกับข้าว ให้อาหารสัตว์เลี้ยง แล้วก็ทอผ้า ไปหาเปลือกไม้ หาสีย้อมผ้าจากในป่า อย่างเคาะ (รากยอ) มะริดไม้ ใบไม้อะไรแบบนี้ ตอนนี้อยู่ทำอะไรไม่ไหวแล้ว แก่แล้ว (หัวเราะ)”

(P10, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 สิงหาคม 2565)

กิจวัตรประจำวันต่าง ๆ เหล่านี้ของพวกเธอ แสดงถึงการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงปกากะญอที่จะต้องรับผิดชอบเรื่องของปากท้องของคนในครอบครัวจากการถ่ายทอดของแม่ เพราะเมื่อเด็กผู้หญิงปกากะญอโตพอรู้ความ ก็จะต้องมีหน้าที่ช่วยแม่ทำงานบ้าน เช่น การหุงหาอาหาร การเก็บฟืน การไปหาอาหารในป่า การให้อาหารสัตว์ที่เลี้ยงไว้ การช่วยงานในไร่ และเรียนรู้ความเชื่อในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เหล่านี้ที่แสดงถึงความเคารพต่อสิ่งที่มีมองไม่เห็น ที่ชาวบ้านเชื่อว่าปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้อยู่ เป็นการสะท้อนภูมิปัญญาที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ

“แม่สอนลูก ๆ ตั้งแต่เด็ก ๆ เวลาพาไปป่าก็จะสอนเขาว่าต้องดูแลป่าอย่างไรบ้าง สอนวิธีการใช้ประโยชน์จากป่า วิธีการตัดไม้อะไรแบบนี้ให้เขา ฟันที่ไหนตัดได้ตัดไม่ได้ หรือตอนพาไปไร่ก็จะสอนเขาว่าต้องทำอะไรบ้าง”

(P03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

“หนูเรียนรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าจากพ่อแม่ปู่ย่าค่ะ แล้วก็ไปเข้าร่วมเวลาที่หมู่บ้านมีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เลี้ยงผีฝ่าย ผีน้ำ แล้วแม่ก็เล่าเรื่องป่าสะเดือของหมู่บ้านให้ฟังด้วยค่ะ”

(P06, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มกราคม 2565)

ผู้หญิงกลุ่มนี้ได้เรียนรู้และยอมรับแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติตามวิถีของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอที่แสดงถึงการเคารพและความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านี้ให้คงอยู่เพื่อคนรุ่นต่อไป รวมถึงมีการถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าวให้กับคนรุ่นต่อไปและคนภายนอกชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้ พวกเธอยังมีส่วนสำคัญในการทำเกษตรแบบไร้หมุนเวียนซึ่งถือเป็นวิถีการดำรงชีวิตของชาวปกากะญอ และมีส่วนร่วมในการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับ

การทำไร่หมุนเวียนซึ่งเป็นแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงได้อย่างลงตัว การทำไร่หมุนเวียนนั้นถือเป็นการปฏิบัติเพื่อการยังชีพหลักของชาวบ้าน ไร่หมุนเวียนเป็นแหล่งที่มาของอาหารที่ชาวบ้านรับประทานในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นข้าวและพืชผักต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้หญิงปกากะญอต่างมีหน้าที่ในการทำไร่หมุนเวียนไม่ต่างจากผู้ชาย เพราะพวกเขามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่วัยเด็กโดยพ่อแม่จะพาออกไปทำงานในไร่ด้วย เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำไร่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำไร่ ความเชื่อต่าง ๆ และขั้นตอนวิธีการทำไร่ พวกเขาต่างทราบดีว่าไร่หมุนเวียนคือแหล่งอาหารของครอบครัวและชุมชนที่ไม่ต้องใช้เงินไปซื้อหา ซึ่งหากชาวบ้านไม่สามารถทำไร่หมุนเวียนได้ก็จะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา เพราะการทำไร่หมุนเวียนนอกจากเป็นการสร้างแหล่งอาหารให้กับชาวบ้านแล้ว ยังเป็นการรักษาจิตวิญญาณของชาวปกากะญออีกด้วย ดังนั้น การทำไร่หมุนเวียนจึงเปรียบเสมือนเป็นปฏิบัติการเพื่อรักษาอัตลักษณ์ของชาวปกากะญอเอาไว้ และยังเป็นการผลิตเพื่อยังชีพของพวกเขาอีกด้วย เหมือนดังที่ P08 ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าไม่ได้ทำไร่หมุนเวียน ความเชื่ออะไรต่าง ๆ ก็จะหายไป แล้วเราจะเหลืออะไร”

“แม่อีกจะถอนหญ้า เผาไร่ เวลาเผาก็จะต้องเอาพริกกับเกลือไปไหว้ ไม่ให้ไฟลามเข้าป่า แล้วก็ทำรั้วกันเขต ซึ่งก็ต้องเลือกพื้นที่ ๆ จะทำไร่ด้วย เราจะไม่เลือกที่ ๆ มันอยู่ตรงกลางระหว่างไร่ของคนอื่นเพราะเชื่อว่าจะไม่ดี แล้วก็หยอดข้าว ใส่เมล็ดพันธุ์พืช พวกแตงกวา พักทอง ผักกาด ถั่ว พริก หรือหัวหอม เอาไว้กินในครอบครัว”

(P02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

“เวลาไปช่วยพ่อแม่ทำไร่ หนูก็จะช่วยถางไร่ เลี้ยงผีไร่ แล้วก็ช่วยเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตค่ะ”

(P05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มกราคม 2565)

เมื่อมีการออกกฎหมายจากทางราชการให้มีการควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ ผู้หญิงกลุ่มนี้รวมถึงชาวบ้านคนอื่น ๆ มีการแสดงออกถึงการไม่ยอมรับวิธีการของทางภาครัฐที่ต้องการกีดกันไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าด้วยอ้างว่าเป็นความต้องการอนุรักษ์ผืนป่าให้เป็นสมบัติของประเทศชาติ โดยไม่ได้มองว่าในความเป็นจริงแล้วคนกลุ่มนี้อาศัยอยู่กับป่ามาเป็นเวลานานและช่วยปกป้องดูแลผืนป่าเป็นอย่างดี เพราะป่าเปรียบเสมือนเป็นชีวิตของพวกเขา ทำให้เกิดการปฏิบัติในรูปแบบของการต่อต้านหรือท้าทายอำนาจรัฐที่แสดงออกในพื้นที่สาธารณะ เช่น การเดินขบวนประท้วง หรือการถ่ายทอดเรื่องราวการเป็นผู้ดูแลป่าของพวกเขาให้คนภายนอกได้รับรู้รับทราบ

“แม่เคยไปเข้าร่วมประท้วงที่ศาลากลาง 1 ครั้ง ที่ไปร่วมเพราะมีข่าวว่าจะโดนอพยพออกจากป่า ไปก็ไม่ได้ทำอะไรหรอก ไปยืน ๆ ร่วมกับเค้า ไปฟังเค้าพูด แล้วก็ไปประชุมร่วมกับเครือข่ายลุ่มน้ำขานตอนที่มีข่าวจะประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ”

(P02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

“เคยไปร่วมชุมนุมกับชาวบ้านที่ศาลากลาง ตอนนั้นไม่กลัวเลยนะ ไปยืนให้กำลังใจ ช่วยปรบมือ ที่ไปเพราะมีคนขอให้ไปร่วมมาก ๆ เพื่อให้วิถีชีวิตยังคงอยู่”

(P04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

“หนูเคยไปร่วมชุมนุมเหมือนกันค่ะ ไปกับพะตี่ ตอนนั้นไปประท้วง เดินจากดอยสุเทพไปศาลากลาง แล้วก็ไป
จัดแสดงผลงานทอผ้ากะเหรี่ยงที่กรุงเทพฯ ค่ะ”

(P05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มกราคม 2565)

“แม่ไปเข้าร่วมประชุม ไปสัมภาษณ์ ได้พูดเรื่องสิทธิของตัวเอง เพราะถ้าไม่ได้อยู่ที่นี้ก็จะไม่มีจิตวิญญาณเหลืออยู่
ไปเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่ชาน ไปยื่นหนังสือให้ทางการ แล้วก็ไปดูงานต่างจังหวัดกับเครือข่ายลุ่มน้ำชานด้วย”

(P10, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 สิงหาคม 2565)

นอกจากการไปร่วมชุมนุมในปริมาณพลสาธารณะของผู้หญิงปกากะญอกลุ่มนี้แล้ว พวกเธอยังมีส่วนร่วมใน
การแสดงออกให้หน่วยงานภาครัฐรับทราบถึงปัญหาและชาวบ้านคนอื่น ๆ มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ดูแลรักษาป่า
ในรูปแบบของการทำแนวกันไฟบริเวณรอบป่าที่มีความยาวรวมกันกว่าร้อยกิโลเมตร โดยการทำแนวกันไฟเป็นงาน
ที่ชาวบ้านเกือบทุกคนร่วมมือร่วมใจไปช่วยกันทำเพื่อปกป้องผืนป่าที่เปรียบเสมือนบ้านของพวกเขา ซึ่งหากไม่มีชาวบ้าน
ช่วยทำแนวกันไฟแบบนี้ก็มีความเสี่ยงที่จะเกิดไฟป่าลุกลาม ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า รวมถึง
เกิดปัญหาหมอกพิษทางอากาศที่รุนแรงและส่งผลกระทบต่อคนในเมืองเป็นอย่างมาก จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้หญิงปกากะญอ
บ้านสบลานนั้นมีการปฏิบัติในระดับชีวิตประจำวันเป็นกิจวัตรที่จำเป็นประจำเพื่อดูแลคนในครอบครัวด้วยการใช้สอย
ทรัพยากรธรรมชาติภายในบริเวณชุมชนเพื่อยังชีพเป็นหลัก เป็นการเก็บ หา ใช้ ที่คำนึงถึงความยั่งยืนตามคำสอนที่ได้รับ
การถ่ายทอดจากผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน และมีการแสดงความเคารพต่อธรรมชาติผ่านการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในส่วน
ของการทำเกษตรแบบไร่หมุนเวียนนั้นก็เป็นการทำเพื่อยังชีพ โดยมีขั้นตอนของการทำไร่ที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่า
เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งพวกเธอก็ได้ถ่ายทอดส่งต่อความรู้ให้กับรุ่นลูกเพื่อรักษา
ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอไว้ และยังส่งต่อองค์ความรู้ที่สั่งสมภายนอก รวมถึงมีการปฏิบัติในพื้นที่สาธารณะ
ด้วยการเข้าร่วมการประชุม และการชุมนุมเพื่อแสดงพลังของชาวบ้านให้หน่วยงานรัฐได้รับทราบ

ทั้งนี้ การปฏิบัติทั้งในระดับชีวิตประจำวันและการปฏิบัติในพื้นที่สาธารณะของผู้ให้ข้อมูลนั้น แม้คนภายนอกอาจจะ
มองว่าเป็นประเด็นไม่สำคัญหรือเป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่สำหรับภายในชุมชนหรือแม้กระทั่งตัวผู้หญิงเองนั้นมองว่าสิ่งที่
พวกเธอทำก็เป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยต่อยอดถึงความจำเป็นที่ชาวบ้านควรจะต้องมีสิทธิในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ
เพราะสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอที่ไม่มีทั้งเสียงและอำนาจที่จะไปต่อสู้กับรัฐหรือมายาคติของคนส่วนใหญ่ สิ่งที่พวก
เขาพอจะนำมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิได้ก็คือ การปฏิบัติที่แสดงถึงความเคารพธรรมชาติ และการดูแล
ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างเข้าใจ เพื่อให้ผู้มีอำนาจได้มองเห็นและยอมรับความรู้เหล่านั้นนอกเหนือไปจากวาทกรรมที่ว่า
คนไม่ควรอยู่ในป่าเพราะจะทำลายป่า ซึ่งผู้หญิงปกากะญอล้วนมีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นเพื่อนำมาใช้ใน
กระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิชุมชน ไม่เฉพาะแต่ในชุมชนนี้แต่ในหลาย ๆ ชุมชนที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน

2. ทูนประเภทต่าง ๆ ที่ผู้หญิงปกากะญอนำมาใช้เพื่อเรียกร้องสิทธิชุมชน

ตามแนวคิดของบูร์ดิเยอ (Bourdieu, 1986) นั้น ทูนที่มนุษย์ครอบครองอยู่มีหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นทูนทาง
เศรษฐกิจ ทูนทางวัฒนธรรม ทูนทางสังคม และทูนทางสัญลักษณ์ สำหรับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คน มีการนำทูนประเภทต่าง ๆ

มาใช้ในการเรียกร้องสิทธิ รวมไปถึงการปกป้องสิทธิชุมชน เริ่มจากทุนทางเศรษฐกิจ หรือ Economic capital ซึ่งหมายถึง การครอบครองในทางเศรษฐกิจที่ช่วยเพิ่มความสามารถของผู้กระทำในสังคม ซึ่งหากจะว่าไปแล้วชาวบ้านสบถานมี ทุนประเภทนี้น้อยที่สุด เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่มาจากการขายวัว ควาย หรือหมู รวมถึงรายได้จากเบี้ยผู้สูงอายุรายเดือน ส่วนรายได้อื่น ๆ นั้นแทบไม่มี ส่วนผ้าทอนั้นจัดเป็นรายได้เสริมเพราะยอดขายไม่ค่อยดีในช่วงโควิดแพร่ระบาด ทำให้ไม่มีคน เข้ามาในหมู่บ้านจึงขาดรายได้จากส่วนนี้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าถึงแม้รายได้ของชาวบ้านจะไม่ได้มาก แต่พวกเขาก็สามารถ ดำรงชีวิตในชุมชนได้เนื่องจากมีแหล่งอาหารที่เข้าถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นป่าหรือไร่หมุนเวียน นั้นหมายความว่าพวกเขามีทุนทาง เศรษฐกิจในรูปแบบของที่ดินและผืนป่าที่เป็นแหล่งอาหารของพวกเขา ซึ่งในหมู่บ้านมีการจัดตั้งโฉนดชุมชนขึ้นเพื่อกำหนด อาณาเขตที่ทำกินของชาวบ้านและกำหนดเขตป่าอนุรักษ์ที่จะไม่อนุญาตให้เข้าไปทำกินหรือใช้ประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตาม การครอบครองพื้นที่ดังกล่าวก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับจากทางภาครัฐ ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในชีวิตสำหรับชาวบ้าน และ ส่งผลกระทบให้เกิดความรู้สึกเป็นกังวลมาโดยตลอด

สำหรับทุนประเภทที่เด่นที่สุดที่พวกเขานำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียกร้องสิทธิชุมชนคือทุนทางวัฒนธรรม หรือ Cultural capital ซึ่งหมายถึง สิ่งที่คุณค่าได้รับจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมอันกลายเป็นคุณสมบัติที่เอื้อให้คุณค่า สามารถนำไปเพิ่มมูลค่าของตนได้ (Saghiampaisansuk, 2007, p. 79) ในที่นี้คือการใช้วัฒนธรรมของชาวปกากะญอมาเป็น ส่วนหนึ่งในการเรียกร้องสิทธิชุมชนของพวกเขา โดยบ้านสบถานได้ประกาศเป็นพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษแบบขยายผลตาม มติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม 2553 ในปี พ.ศ. 2559 เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการรักษาผืนป่าและการทำ ไร่หมุนเวียน ซึ่งผู้หญิงกลุ่มนี้ต่างมีส่วนสำคัญในการรักษาประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลรักษาทรัพยากรในบริเวณชุมชน เป็นอย่างดี กล่าวได้ว่าสำนึกคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติเหล่านี้สะท้อนฮาบิทัส (Habitus) หรือโครงสร้างที่มีอยู่ในตัวบุคคล อันเกิดจากการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นหรือสิ่งที่อยู่รอบตัว ฮาบิทัสเกิดจากโครงสร้างทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ภายนอก บุคคล ผสมผสานกับการปฏิบัติทางร่างกายของคน ซึ่งการทำอะไรซ้ำ ๆ กันอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน จะทำให้โครงสร้างจาก การปฏิบัติที่อยู่ในรูปของความรู้หรือประสบการณ์ทางสังคมเข้าไปอยู่ภายในร่างกาย หรือที่บูร์ดิเยอเรียกว่าเป็น “การรับวัฒนธรรมเข้ามาในตัว” (Embodiment) (Prasongbundit, 2010, pp. 75-76) จึงทำให้ผู้หญิงปกากะญอกลุ่มนี้เต็มไปด้วยจิตสำนึกของการรักษาและดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการถ่ายทอด ปลูกฝังขัดเกลาในตัวของคนปกากะญอจากรุ่นสู่รุ่น และนำมาปฏิบัติในรูปแบบของการทำไร่หมุนเวียนที่เป็นวิถีการเกษตรหลักของชุมชน เพราะ องค์ความรู้ของการทำไร่หมุนเวียนนั้นมีทั้งเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธา พิธีกรรมต่าง ๆ ที่แสดงถึงข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติ ในการทำไร่หมุนเวียน เช่น การบูชาผีไฟก่อนทำไร่ การเลือกพื้นที่ในการทำไร่ การทำแนวกันไฟเวลาเผาไร่ เป็นต้น การทำไร่ หมุนเวียนนั้นได้กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน (Institutionalized Form) ด้วยการได้รับการประกาศเป็น มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ สาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ประเภทการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติในชื่อ “คี๊ฉียงของกะเหรี่ยง” เมื่อปี พ.ศ. 2556 โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม และ ได้กลายเป็นเงื่อนไขสนับสนุนให้หลาย ๆ ชุมชนรวมถึงชุมชนบ้านสบถานทำการประกาศพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษตาม มติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม 2553

“ทุกวันนี้เราอยู่กับป่า ถ้าเราไม่รักษาป่าแล้วจะเอาอะไรกิน เพราะเราไม่มีรายได้ประจำที่จะมีเงินไปซื้อของได้ ป่าคือแหล่งข้าวแหล่งน้ำของเรา พวกเราจะมีการทำพิธีไหว้ผีป่า ผีน้ำ มีการบวชป่า มีการอนุรักษ์เขตป่าต้นน้ำ ชาวบ้านรู้ว่า ห้ามไปตัดไม้ในบริเวณนั้น เรามีการปลูกไม้ทดแทนด้วยถ้าเราไปตัดไม้เอามาสร้างบ้าน พวกเราถูกสอนมาแบบนี้ตั้งแต่เด็ก เห็นคนเฒ่าคนแก่ทำแบบนี้มาโดยตลอด เราก็ซึมซับ”

(P01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

“ป่าให้ออกซิเจนกับเรา ให้อากาศบริสุทธิ์ ทำให้เรามีน้ำสะอาดกิน ใช้ มีปลา มีอาหาร มีสมุนไพร เราจึงต้องรักษาไว้”

(P02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

“แม่ชอบอยู่กับธรรมชาติ อยู่กับป่าแบบนี้ เพราะถ้าไปอยู่ข้างนอกก็ทำอะไรกิน อยู่ที่นี่ยังไงก็มีกิน ถ้าไม่มีอะไรกินก็เข้าป่าไปหาหน่อ หาอะไรมากินได้ แต่ถ้าไปอยู่ในเมืองก็อยู่ไม่ได้ เพราะต้องซื้อทุกอย่างแม้แต่ไม้ แต่ที่นี่ไม่ต้องเสียเงินก็อยู่ได้ แล้วเราจะไม่ดูแลป่าได้อย่างไร”

(P03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้จะมีทั้งการรับรองการทำไร่หมุนเวียนจากทางภาครัฐในเชิงหลักการ แต่ในทางปฏิบัติและในทางกฎหมายนั้นยังไม่มีมาตรการคุ้มครองการทำไร่หมุนเวียน และเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในพื้นที่ยังมองว่าการทำไร่หมุนเวียนเป็นการทำลายป่าและทำให้เกิดฝุ่น PM 2.5 อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการออกนโยบายห้ามเผาในช่วงเวลาที่ไม่สอดคล้องกับวิธีการทำไร่หมุนเวียนของชาวบ้าน ทำให้ในปัจจุบันการทำไร่หมุนเวียนของชาวปกากะญอในพื้นที่ต่าง ๆ ค่อย ๆ ลดน้อยถอยลงไป

ทุนประเภทต่อมาที่กลุ่มตัวอย่างนำมาใช้ในการเรียกร้องสิทธิชุมชนก็คือทุนทางสังคม หรือ Social capital ที่หมายถึง เครือข่ายทางสังคมหรือเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่สามารถสร้างมูลค่าและแลกเปลี่ยนเป็นผลประโยชน์ได้ (Yanyongkasemsuk, 2014) พวกเขาสร้างทุนทางสังคมด้วยการเข้าร่วมทำกิจกรรมของชุมชนสม่ำเสมอ ทั้งที่เป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การรวมกลุ่มทอผ้า และงานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การทำพิธีกรรมไหว้ผีต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสร้างและรักษาความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในชุมชน เป็นการต่อยอดความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนซึ่งจะเป็นประโยชน์เมื่อมีสถานการณ์ที่ต้องการการแสดงผลพลังของชุมชน นอกจากนี้ ชาวบ้านสบลานได้มีการสร้างเครือข่ายกับชาวบ้านในหย่อมบ้านอื่น ๆ ของชุมชน บ้านแม่ลานคำ และรวมตัวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในอำเภอสะเมิงและอำเภอฮอดในเขตลุ่มน้ำขาน กลายเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำขานเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่ขานและคัดค้านพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติฉบับปี พ.ศ. 2562 โดยผู้หญิงกลุ่มนี้ก็ไปเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการจัดขึ้น เช่น การประชุมรับฟังข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น หรือการเข้าร่วมชุมนุมเพื่อแสดงพลังชาวบ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการปฏิบัติที่เป็นการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมไปถึงการสร้างความสัมพันธ์กับภาคีเครือข่ายภายนอกด้วย เช่น กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนหรือสถาบันการศึกษาที่เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนการเรียกร้องสิทธิให้กับชาวบ้าน แม้ว่าส่วนใหญ่พวกเขาจะไม่ได้มีบทบาทสำคัญในการประชุม นอกจากการเป็นผู้เข้าร่วมเพื่อแสดงพลังเท่านั้น แต่การไปเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ก็แสดงถึงการสร้างและการใช้ทุนทางสังคมในรูปแบบของความสามัคคีและการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนและภาคีเครือข่าย

“ก็จะมีไปทอผ้ากับคนอื่น ๆ หรือไปทำงานเอามื้อ เอววันในไร่กับเค้าบ้าง ส่วนเวลาที่มีการจัดงานในชุมชน เราก็ไปเข้าร่วม ไปช่วยทำกับข้าว หรือไปนั่งฟังเค้าเวลาที่มีประชุม หรือไปร่วมกิจกรรมนอกชุมชนบ้างเวลาที่เค้าต้องการแนวร่วม”

(P07, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มกราคม 2565)

“เวลามีงานก็จะไปช่วยทำกับข้าว หรือไม่ก็ช่วยฮอมข้าวสาร ฮอมเงินช่วยเค้า ถ้าเค้าจะไปประท้วงที่ไหน ๆ”

(P08, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 สิงหาคม 2565)

“เวลาในชุมชนมีงานก็จะไปเข้าร่วมหมด ไม่ว่าจะป็นงานบวชป่า เลี้ยงผี ก็จะช่วยทำกับข้าวบ้าง ไปร่วมพิธีเฉย ๆ บ้าง ส่วนงานข้างนอกก็มีไปร่วมประชุม ไปประท้วงกับเขาบ้าง เพราะกลัวโดนอพยพออกจากป่า หรือถ้าไม่ได้ไปก็เข้าร่วมสนับสนุนข้าวสารหรือเงินบ้างตามกำลัง”

(P01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

ฮาบิทัสที่อยู่ในรูปแบบของความรักในหมู่พวกพ้องของตนเอง ความอ่อนน้อมถ่อมตนและความจริงใจ นำไปสู่การปฏิบัติของพวกเธอในการสร้างทุนทางสังคมในรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในชุมชนที่มีความสามัคคีและช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ และการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่สัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น ๆ ภายนอกชุมชนอันเกิดจากสถานการณ์ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ร่วมกัน ส่งผลให้ผู้หญิงกลุ่มนี้สามารถมีบทบาททั้งในการเป็นผู้รักษาและสืบทอดวิถีชีวิตของชุมชน และมีส่วนร่วมขับเคลื่อนแสดงพลังและความต้องการของชุมชนต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของภาครัฐซึ่งเป็นบทบาทที่พวกเธอไม่คุ้นเคยแต่จำเป็นต้องทำเพื่อร่วมส่งเสียงให้ภาครัฐรับฟังและมองเห็น

ส่วนทุนชนิดสุดท้ายที่กลุ่มตัวอย่างนำมาใช้ในการเรียกร้องสิทธิชุมชนของพวกเธอก็คือทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) ที่หมายถึง คุณสมบัติบางอย่าง เช่น พละกำลัง ทรัพย์สมบัติ ซึ่งต้องอาศัยการตีความโดยหมู่สมาชิกในสังคมที่มีกระบวนการรับรู้และประเมินคุณค่าชุดเดียวกัน จึงจะสามารถก่อผลหรือมีมูลค่าได้ ซึ่งเราอาจจะมองได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอคือกลุ่มคนชายขอบของสังคมไทย เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีถิ่นฐานตั้งอยู่ในพื้นที่สูงหรือในป่า และมีวิถีชีวิต ภาษา วัฒนธรรม องค์ความรู้ ความเชื่อที่แตกต่างจากคนไทยพื้นราบ เรื่องราวของพวกเขายู้งานไกลจากการรับรู้ของคนในสังคมกระแสหลักและถูกสร้างภาพจากรัฐในสมัยหนึ่งว่าเป็นชาวเขาผู้ตัดไม้ทำลายป่า แต่ปัญหาความเดือดร้อนที่พวกเขาเผชิญนั้นทำให้พวกเขาต้องออกมาทำการเคลื่อนไหวในระดับต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องถึงสิทธิที่พึงได้รับ นับตั้งแต่สิทธิของความเป็นพลเมืองไทย ตลอดจนถึงสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของพวกเขา ดังนั้น ชาวปกากะญอมีความพยายามนำเสนอตัวตนแก่สังคมภายนอกในสถานะของการเป็นผู้ที่อยู่ร่วมกับป่าและเป็นผู้ดูแลป่า (Boonlue, 2002) ไม่ว่าจะเป็นการร่วมมือกันทำแนวกันไฟ การอธิบายประโยชน์ของไร่หมุนเวียนที่มีต่อความสมบูรณ์ของดิน ป่า และสัตว์ป่า จนกลายเป็นทุนทางสัญลักษณ์ที่สำคัญของชาวปกากะญอทั้งชายและหญิงใช้ในการต่อสู้ในสนาม (Field) เพื่อช่วงชิงการตระหนักรู้และสิทธิในการอยู่กับป่าจากคนในสังคม หน่วยงานภาครัฐ องค์การพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา รวมถึงหน่วยงานจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นที่รับรู้กันว่าผู้หญิงปกากะญอนั้นมีส่วนสำคัญในการทำไร่หมุนเวียนเป็นอย่างมาก (The Pgakenyaw Association for Sustainable Development, 2019, p. 91)

“อยากให้เค้ามาคุยกับตัวเราอยู่ในป่า เรายังไม่ได้ทำลายป่า เราแค่ทำไร่เพื่อหากิน คนที่พูดแบบนี้คือคนที่ไม่รู้ บ้านสบลานไม่ค่อยมีไฟป่า เพราะเราดูแลรักษาป่าเป็นอย่างดี”

(P07, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มกราคม 2565)

“ตั้งแต่เกิดมาก็โดนว่า ว่าชาวเขาทำลายป่ามาโดยตลอด ก็เสียใจนะ ทำไมเค้าไม่มองว่าต้นไม้รอบ ๆ ตัวเรายังเขียวอยู่ เวลาป่าไม่เข้ามาก็มาว่า มากล่าวหาว่าปกากะญอทำไร่ เผาป่า ซึ่งไม่จริง ทำไมเค้าไม่สังเกตบ้างว่าเราทำไร่ไฟไหม้ไหม แต่ที่อื่นไม่ได้ทำไร่ ป่ายังไหม้เลย เวลาทำแนวกันไฟชาวบ้านก็ไปด้วยใจ ไม่ได้เงิน ไปครั้งละ 2-3 วัน ก็ต้องออกเงินเอง หาข้าวกินเองทุกอย่าง ถึงให้เงินก็ให้ไม่มาก”

(P08, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 สิงหาคม 2565)

นอกจากการนำเสนอทุนทางสัญลักษณ์ในรูปแบบของการเป็นผู้ดูแลป่าของชาวปกากะญอ ผู้หญิงปกากะญอกลุ่มนี้ยังมีทุนทางสัญลักษณ์ในรูปแบบของความภาคภูมิใจของการเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อครอบครัวและชุมชนด้วย กล่าวคือพวกเขาเห็นความสำคัญของตนเองทั้งในฐานะที่เป็นผู้ดูแลครอบครัว ดูแลป่า และรักษาภูมิปัญญาของชาวปกากะญอด้วย ทำให้พวกเขารู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นผู้หญิงปกากะญออย่างยิ่งและสามารถนำสิ่งนี้มาใช้ในการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิชุมชนในสังคมภายนอกได้ด้วยการสื่อสารผ่านการแต่งเครื่องแต่งกายประจำเผ่าเวลาที่ไปร่วมต่อสู้เคลื่อนไหว เพื่อให้คนเกิดการรับรู้และสนใจรับฟังปัญหาของพวกเขา

“ภูมิใจที่เกิดเป็นผู้หญิงกะเหรี่ยง เพราะเกิดมาก็ได้ทอผ้า ได้ทำหลายอย่าง ได้อยู่กับลูก รู้สึกว่าตัวเองทั้งเก่งทั้งแกร่ง”

(P07, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มกราคม 2565)

“เราเป็นคนทำไร่หมุนเวียนที่เป็นลมหายใจของปกากะญอ เรามีภูมิปัญญาการทอผ้า ผู้หญิงต้องเลี้ยงดูคนในบ้าน ดูแลสัตว์เลี้ยง”

(P02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

“ในฐานะผู้หญิงกะเหรี่ยง เราสามารถทำอะไรเองได้หมด ทอผ้าเองได้ เวลาไปประชุมผู้หญิงยังไปมากกว่าผู้ชายอีก เราพูดเยอะกว่า เถียงเวลามีอะไรที่ไม่ถูกต้องหรือในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของตนเอง”

(P01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 กันยายน 2564)

“เราเป็นส่วนหนึ่งของที่นี่ มีความภูมิใจที่ได้ให้กำเนิดลูกหลานให้สืบทอดวัฒนธรรมของเราต่อไป”

(P10, การสนทนากลุ่มย่อย, 24 มกราคม 2565)

พวกเขามีความตระหนักรู้ในความสำคัญของตนเองที่มีต่อชุมชนบ้านสบลาน ซึ่งแม้ส่วนใหญ่จะเป็นการปฏิบัติในชีวิตประจำวันและดูเป็นเรื่องพื้นฐานทั่วไป แต่พวกเขาก็มองว่าสิ่งที่พวกเขาทำนั้นมีความสำคัญและมีส่วนช่วยชุมชนในหลาย ๆ ด้าน ทั้งการผลิตสร้างคนรุ่นต่อไป การอนุรักษ์และถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชนและคนภายนอก ชุมชน การดูแลทรัพยากรธรรมชาติ การเป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างภายในกับภายนอก การร่วมแสดงออกซึ่ง

ความต้องการของชุมชนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน แสดงให้เห็นว่าพวกเขามองว่าทุกสิ่งที่พวกเขาทำนั้นล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อชุมชนแห่งนี้ ทั้งที่เป็นการทำหน้าที่ของผู้หญิงปกากะญอและเป็นหน้าที่ของสมาชิกของชุมชน การยอมรับและให้คุณค่ากับความเป็นตัวตนของพวกเขาเองซึ่งสามารถนำไปสู่ความต้องการที่จะออกไปแสดงพลังร่วมกับคนอื่น ๆ เมื่อมีสถานการณ์จำเป็นได้เป็นอย่างดี ซึ่งทุนทางสัญลักษณ์ในรูปแบบของความภาคภูมิใจในความเป็นผู้หญิงปกากะญอของพวกเขาเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถนำเสนอให้คนภายนอกเกิดความสนใจและเกิดการรับรู้ในการมีอยู่ของชาติพันธุ์ปกากะญอและปัญหาที่พวกเขา กำลังเผชิญอยู่ได้

ถึงแม้ว่าการต่อสู้ต่อรองเพื่อเรียกร้องสิทธิชุมชนของบ้านสบลาน (และชุมชนอื่น ๆ) จะยังไม่ปรากฏผลสำเร็จ เนื่องจากยังมีขั้นตอนและกระบวนการทางกฎหมายที่ชาวบ้านต้องต่อสู้อีกมากมาย แต่อย่างน้อยผู้หญิงปกากะญอกลุ่มนี้ ก็แสดงให้เห็นว่าพวกเขาคือส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหว และมีบทบาทสำคัญที่ทำให้สิ่งที่ชาวปกากะญอหยิบยกมาใช้ในการต่อรองกับสถาบันรัฐนั้นเป็นรูปธรรมจับต้องได้ ด้วยการปฏิบัติทั้งในระดับชีวิตประจำวันในรูปแบบของการหาอยู่หากินที่แสดงถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเคารพและเข้าใจ การอนุรักษ์และสืบทอดวิถีชนเผ่าที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวปกากะญอ และการปฏิบัติในพื้นที่สาธารณะเมื่อมีความต้องการพลังเสียงและพลังชุมชน ซึ่งเป็นปฏิบัติการที่คนชายขอบอย่างผู้หญิงชาติพันธุ์เช่นพวกเขาสามารถทำได้และมุ่งหวังให้เกิดผล เพื่อให้ครอบครัวและชุมชนของพวกเขา ยังคงดำรงอยู่ต่อไปได้

การอภิปรายผลการวิจัย

สามารถอภิปรายประเด็นที่สำคัญจากผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การจำกัดสิทธิของชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของรัฐบาลนั้นสะท้อนการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางเป็นหลัก โดยรัฐมุ่งเน้นพัฒนาประเทศโดยอาศัยกลไกการผูกขาดการกำกับดูแลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชาชนและชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมได้ในระดับที่ไม่มากนัก ซึ่งหากวิเคราะห์ตามแนวทางสตรีนิยมจะพบว่าการใช้อำนาจของรัฐสะท้อนรูปแบบการใช้อำนาจแบบชายเป็นใหญ่ที่แสดงพลังผ่านกฎหมายที่อยู่ในรูปของสถาบัน การรวมศูนย์อำนาจในลักษณะนี้สะท้อนการผูกขาดอำนาจไว้ที่รัฐเป็นหลัก เปรียบเสมือนการยอมรับการใช้อำนาจของเพศชายในการกำกับควบคุมสังคมและกดขี่กีดกันผู้ที่ด้อยอำนาจกว่า เช่น ผู้หญิง คนพื้นเมืองหรือชนชาติ (Ganjanapan, 2011, p. 162) ให้ได้รับผลกระทบ เนื่องจากกระบวนการพัฒนาและสถาบันรัฐนั้นต่างถูกกำหนดขึ้นมาโดยผู้ชายและมีลักษณะความเป็นชาย คือเน้นการกอบโกยทรัพยากร การจำกัดการเข้าถึงของชุมชนและการทำลายธรรมชาติให้เสื่อมโทรม และเนื่องจากผู้หญิงเป็นเพศที่ต้องปฏิบัติหน้าที่การทำงานที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่าผู้ชายในแง่ของการดูแลเรื่องอาหารการกินและความเป็นอยู่ของสมาชิกในครัวเรือน (Sakkawattana, 1994; Sitthivorada, 2009; Phomun et al., 2017) โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติเป็นหลัก ดังนั้น ในกรณีนี้เมื่อพวกเขาเจอภัยคุกคามที่อยู่ในรูปแบบของกฎหมายที่ออกโดยรัฐ จึงต้องทำการต่อสู้ต่อรองด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติในพื้นที่สาธารณะของผู้ให้ข้อมูลที่อยู่ในรูปแบบของการเข้าร่วมเวทีต่าง ๆ การร่วมประท้วงกับภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างอำนาจของรัฐที่กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สร้างความไม่มั่นคงให้กับชาวบ้าน ทำให้พวกเขาต้องมีการออกมาเรียกร้องเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะตามวาระและ

โอกาสถึงแม้จะเป็นรูปแบบของการปฏิบัติที่พวกเขาไม่คุ้นเคย

2. ความเป็นผู้กระทำการ หรือ Agent ของผู้หญิงปกากะญอที่แสดงออกทั้งในรูปแบบของการต่อต้านขัดขืน การกระทำของภาครัฐด้วยการออกไปชุมนุมประท้วง และในรูปแบบของการสนับสนุนหรือส่งเสริมกิจกรรมของภาครัฐ เช่น การไปช่วยทำแนวกันไฟหรือการปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ในเรื่องของการงดเผาไร่ในช่วงเวลาที่รัฐกำหนดนั้น สามารถตีความได้ว่าการปฏิบัติของผู้หญิงกลุ่มนี้เป็นการปฏิบัติเพื่อช่วงชิงอำนาจในสนาม (Field) ซึ่งเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ทั้งฝ่ายชาวบ้านและฝ่ายรัฐต่างใช้ทุนที่ตนเองมีอยู่เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง กล่าวคือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลใช้ทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบขององค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ทุนทางสังคมในรูปแบบของความสามัคคีในชุมชนและการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่าย และใช้ทุนทางสัญลักษณ์ในรูปแบบของการเป็นผู้ดูแลและผู้รักษาภูมิปัญญาการทำไร่หมุนเวียน และความเป็นผู้หญิงปกากะญอที่พร้อมจะทำทุกอย่างเพื่อปกป้องชุมชนของตนเอง ในขณะที่ฝ่ายรัฐก็มีการใช้ทุนทางสัญลักษณ์ในรูปแบบของกฎหมายและอำนาจหน้าที่ของข้าราชการในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อหวังคืนพื้นที่ป่าจากชาวบ้าน สอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (1986) ที่ว่าการกระทำของคนเรานั้นเชื่อมโยงกับฮาบิทัส สนามและทุนเสมอ พฤติกรรมของผู้กระทำการทางสังคมคือการแสดงออกซึ่งฮาบิทัส สมรรถภาพความสามารถที่เขามีและแนวโน้มที่จะกระทำบางอย่างและไม่กระทำบางอย่างบนสนามแห่งการปฏิบัติ (Boonwanno, 2022, p. 10) ถึงแม้ว่ารัฐจะมีอำนาจมากกว่าและเป็นฝ่ายที่ได้เปรียบ แต่การปฏิบัติของผู้หญิงปกากะญอที่ชุมชนแห่งนี้ก็ถือว่ามีส่วนสำคัญที่ทำให้การต่อสู้ต่อรองของชาวบ้านถูกนำมาพิจารณาในกระบวนการเรียกร้องสิทธิ

3. การปฏิบัติของผู้หญิงกลุ่มนี้นั้นสะท้อนรูปแบบของสตรีนิยมเชิงนิเวศสายชนพื้นเมืองดั้งเดิม (Native Ecofeminism) ซึ่งหมายถึงกลุ่มผู้หญิงที่อาศัยอยู่อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีการบำรุงรักษาและฟื้นฟูพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในชุมชน และเป็นกลุ่มที่ถูกกระทำจากอำนาจรัฐและแนวทางการพัฒนาแบบชายเป็นใหญ่ (Ganjanapan, 2011, p. 174) พวกเขามีศักยภาพและมีพลังในการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อม เพราะการทำงานในชีวิตประจำวันเพื่อการยังชีพในฐานะเกษตรกร ผู้ดูแลป่าและผู้จัดการน้ำ ทำให้พวกเขามีความรู้ด้านนิเวศวิทยาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง ถึงแม้พวกเขาไม่ได้ออกมาทำหน้าที่เป็นแกนนำในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเหมือนแกนนำสตรีในชุมชนอื่น ๆ (Sujinpram, 2001; Kuendee & Phomun, 2012; Phomun et al., 2017) หรือมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเฉพาะของผู้หญิงเพื่อเคลื่อนไหวคัดค้านนโยบายของรัฐเหมือนขบวนการเคลื่อนไหวผู้หญิงเพื่อสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ (Grassroots Ecology Movement) (Agarwal, 1992) เนื่องจากชุมชนนี้มีผู้นำชายที่เข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับในวงกว้างอยู่แล้ว แต่การปฏิบัติของพวกเขาก็ในระดับชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับการหาอยู่หากิน การทำไร่หมุนเวียน และการปฏิบัติในพื้นที่สาธารณะในรูปแบบของการเป็นผู้สนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวและช่วยสื่อสารภาพลักษณ์ของคนปกากะญอด้วยการแต่งกายชุดประจำเผ่าไปในเวทีต่าง ๆ นั่นก็สะท้อนภาพของความเป็นผู้หญิงปกากะญอที่ถูกหล่อหลอมมาตั้งแต่เกิด ผู้มีความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบทั้งต่อครอบครัวและชุมชน รวมถึงต่อทรัพยากรธรรมชาติรอบตัว และเมื่อมีปัญหาเข้ามากระทบกับวิถีชีวิตก็พร้อมที่จะนำทุนประเภทต่าง ๆ ที่พวกเขามีมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองเพื่อดำรงรักษาวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบชาวปกากะญอไว้ให้ได้นั่นเอง เพราะหากพวกเขาและคนอื่น ๆ ในชุมชนไม่มีสิทธิใช้ทรัพยากรเพื่อการยังชีพเหมือนเช่นเคย ก็จะทำให้เกิดความยากลำบากและเป็นการทำลายวิถีชีวิต วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญออย่างแน่นอน จึงมี

ความจำเป็นที่จะต้องนำเสนอเรื่องราวเหล่านี้ให้สังคมได้รับทราบ เพื่อให้บุคคลภายนอกเกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ของชาวปกากะญอกับทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น ถือเป็น การแปรเรื่องราวในปริบทท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของพวกเขาให้กลายเป็นเรื่องสาธารณะผ่านการปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ (Ganjanapan, 2011; Tanthuvanich et al., 2002; Pattaraphokinphiban & Ongkasingha, 2020)

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานหรือผู้มีอำนาจในการตัดสินใจเชิงนโยบาย ควรทำความเข้าใจว่าไม่สามารถใช้มาตรการเพียงอย่างเดียวในการจัดการพื้นที่ป่าไม่ได้ ควรมีวิธีการในการพิจารณาออกกฎหมายข้อบังคับที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจสังคม ความเชื่อ โดยควรปรับเปลี่ยนมาให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน พัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การตั้งคณะกรรมการในการจัดการดูแลพื้นที่ที่มีตัวแทนจากคนในแต่ละชุมชน ทั้งนี้ให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้หญิงอย่างเท่าเทียม

2. นักวิจัยที่สนใจประเด็นผู้หญิงชาติพันธุ์กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรมีส่วนร่วมในการผลักดันให้เกิดเวทีสาธารณะที่ผู้หญิงชาติพันธุ์ได้มีโอกาสสื่อสารเพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้กับสังคมและทำให้เสียงของผู้หญิงชาติพันธุ์ถูกรับฟังมากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างพื้นที่ในการแสดงตัวตนให้กับผู้หญิงชาติพันธุ์และเสริมพลังอำนาจให้พวกเขามีความมั่นใจและเห็นความสำคัญของตนเองในฐานะที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและยอมรับว่าผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวที่สำคัญ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ที่สนับสนุนทุนในการทำวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณสตรีผู้ให้ข้อมูลทุกท่านและผู้นำชุมชนที่สละเวลาแบ่งปันประสบการณ์และให้ข้อมูลสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยขอเป็นอีกหนึ่งกำลังใจให้ชาวบ้านสลานทุกท่านได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานที่พึงมีพึงได้ของพลเมืองไทย ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการอยู่อาศัยและทำกิน และขออน้อมคารวะทุกท่านที่ช่วยดูแลผืนป่าให้กับพวกเราด้วยใจจริง

References

- Agarwal, B. (1992) The gender and environment debate: Lessons from India, *Feminist Studies*, vol. 18, no. 1, pp. 119-157. <https://doi.org/10.2307/3178217>
- Boonlue, W. (2002) *Cultural capital and struggle for symbolic power of a Pgak'nyau community (ชุมชนทางวัฒนธรรมและการช่วงชิงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนชาวปกากะญอ)*, Master's thesis in Social Development, Chiang Mai University. (in Thai)
- Boonwanno, T. (2022) The relationships among the core concepts of Pierre Bourdieu (ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์หลักของปีแอร์ บูร์ดิเยอ), *Journal of Liberal Art, Ubon Ratchathani University*, vol. 18, no. 1, pp. 1-33. (in Thai)

-
- Bourdieu, P. (1986) 'The forms of capital', in J. G. Richardson (ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*, pp. 241-258, New York: Greenwood Press.
- Center for Ethnic Studies and Development. (2019) *Karen community, Ban Samoeng Tai, areas in special cultural zones according to the cabinet resolution of August 3, 2010* (ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านสะเมิงใต้ พื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษตามมติ ครม. 3 สิงหาคม 2553), Chiang Mai: Center for Ethnic Studies and Development. (in Thai)
- Ganjanapan, S. (2011) *Green idea: Discourse and movement* (ความคิดสีเขียว: วาทกรรมและการเคลื่อนไหว), Chiang Mai: Wanida Press. (in Thai)
- Harding, S. (1987) 'Is there a feminist method?', in S. Harding (ed.), *Feminism and methodology*, pp. 1-14, Bloomington: Indiana University Press.
- Kuendee, S., & Phomun, T. (2012) *Mae Ying (Female), Mae Moon: Way of life and struggle* (แม่หญิง (ผู้หญิง) แม่มูน: วิถีชีวิตและการต่อสู้), Ubonratchathani: Living River Association. (in Thai)
- Northern Peasant Federation. (2019) *Dear Pga K'nyau* (ปลาเกะญอที่รัก), Chiang Mai: Northern Development Foundation. (in Thai)
- Pattaraphokinphiban, J. L., & Ongkasingha, C. (2020) Eco-feminist identity and environmental conservation (อัตลักษณ์สตรีนิเวศนิยมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม), *Journal of Rangsit Graduate Studies in Business and Social Sciences*, vol. 6, no. 2, pp. 95-105. (in Thai)
- People Movement Thailand (P-Move). (2022, July 29) 'P Move' urges the state of 'Amnesty' to return the rights of victims of 'reclaiming the forest' ('พีมูฟ' จี้รัฐ 'นิรโทษกรรม' คืนสิทธิเหยื่อ 'ทางคืนผืนป่า'), Available: <https://theactive.net/news/lawright-20220729/> [4 September 2022] (in Thai)
- Phomun, T., Ratchathani, A., & Muangwong, N. (2017) *Ing River's women* (แม่หญิงลุ่มน้ำอิง), Chiang Mai: Wanida Press. (in Thai)
- Prasongbundit, S. (2010) *Pierre Bourdieu's Habitus concept and anthropological theory* (แนวความคิดฮาบิทัสของปีแยร์ บูร์ดีเยอ กับทฤษฎีทางมานุษยวิทยา), Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation). (in Thai)
- Saghiampaisansuk, C. (2007) *The economy of symbolic property* (เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์), Bangkok: Torch Printing. (in Thai)

-
- Sakkawattana, C. (1994) *Woman and environment in a changing society: A case study of Ban Don Samran Mu 4 Tambol Yongkom, Amphoe Phon Sai, Changwat Roi Et* (ผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมในสังคมที่ปรับเปลี่ยน: กรณีศึกษาบ้านดอยสำราญ หมู่ 4 ตำบลยางคำ อำเภอโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด), Master's thesis in Anthropology, Silpakorn University. (in Thai)
- Sitthivorada, K. (2009) *Gender relations in natural resources management in changing community ecosystems in Lao* (ความสัมพันธ์หญิง-ชาย ในการจัดการทรัพยากรและระบบนิเวศชุมชนที่กำลังเปลี่ยนแปลงของลาว), Chiang Mai: Women's Studies Center. (in Thai)
- Sujinpram, W. (2001) *Women's movement in public space for community forest management in Lamphun* (การเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะของผู้หญิงในการจัดการป่าชุมชน จังหวัดลำพูน), Master's thesis in Social Development, Chiang Mai University. (in Thai)
- Tanthuvanich, N., Chonwilai, S., & Kotawinont, S. (2002) 'Battle experience of the people of the Mun River Basin: Case study of Pak Mun Dam and Rasi Salai Dam (ประสบการณ์การต่อสู้ของชาวลุ่มน้ำมูล กรณีศึกษาเขื่อนปากมูลและเขื่อนราษีไศล)', in P. Khattiyoes (ed.), *Way of life, way of fighting, contemporary people's movement (วิถีชีวิต วิถีสู้ ขบวนการประชาชนร่วมสมัย)*, pp. 182-240, Chiang Mai: Silkworm Books. (in Thai)
- Tavisith, S. (2006) Feminist ethnography: Challenging the positivity paradigm (ชาติพันธุ์นิพนธ์แนวสตรีนิยม: การท้าทายกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม), *Journal of Social Sciences, Chiang Mai University*, vol. 18, no. 1, pp. 22-57. (in Thai)
- The Pgakenyaw Association for Sustainable Development. (2019) *Taj Auf Le Quv: Cooking in the rotational farming (ตำ เาะะ เลอะ คี: อาหารในไร่หมุนเวียน)*, Bangkok: Amarin Printing and Publishing. (in Thai)
- Tunpattrakul, W. (2018) Through ecofeminist eyes: Woman, nature and maternal absence in Linda Hogan's *Solar Storm* (ผู้หญิง ธรรมชาติ และการหายไปของ "แม่" กับมุมมองสตรีนิยมสายนิเวศในนวนิยายเรื่อง *Solar Storm* ของลินดา โฮแกน), *Humanities Journal*, vol. 25, no. 1, pp. 79-103. (in Thai)
- Yanyongkasemsuk, R. (2014) Concepts of class and capital of Pierre Bourdieu (มโนทัศน์ชนชั้นและทุน ของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ), *Burapha Journal of Political Economy*, vol. 2, no. 1, pp. 29-44. (in Thai)